



נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל



מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

תולדות תשע"ו

פרשת שבוע

ברכות אברהם, למי?

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

העניין המרכזי בפרשת תולדות הוא עניין הברכות, כששאלת המפתח היא מי יקבל מיצחק את ברכות אברהם? האם עשוי, הבן הגדול, יחשב כבכור, למרות מכירת הבכורה? או, שיעקב הקטן הוא שיזכה בהן? בסוף הפרשה, רבקה המשיכה במאמציה להבטיח את הברכה ליעקב והיא זו שדחפה את יצחק לחזור על עיקר הברכות ולשלוח את יעקב לחרן, כדי לשאת שם אישה ממשפחתה. באמצעות בירור שתי נקודות קשורות, ננסה להסביר: במה נחלקו יצחק ורבקה? הראשונה קשורה לדברי יצחק, ששחרז ואישר את מתן הברכות ליעקב:

"קום לך פְּנֵה אֶרֶם בֵּיתָה בְּתוֹאֵל אַבִּי אִמְךָ וְקַח לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לְבֶן אָחִי אִמְךָ: וְאֵל שְׂדֵי יִבְרָךְ אֶתְךָ וְיִפְרֹךְ וְיִרְבֶּךָ וְהָיִיתָ לְקַהֲל עַמִּים: וְיִתֵּן לְךָ אֶת בְּרַכַּת אֲבֹתֶיךָ לְךָ וְלִזְרַעְךָ אֶתְךָ לְרִשְׁתְּךָ אֶת אֶרֶץ מְגֹרֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם" (בראשית כ"ח ב-ד).
צריך ביאור, מה פשר הביטוי "לקהל עמים"?

הנקודה השניה שננסה לברר: מה פשר החזרה על העובדה הידועה והברורה אודות רבקה: "וַיֵּלֶךְ פְּנֵה אֶרֶם אֶל לְבָן בֶּן בְּתוֹאֵל הָעָרְמִי אֲחִי רַבְקָה אִם יַעֲקֹב וְעָשׂוּ?" (שם, שם ה). חז"ל התקשו מאוד בביאור הביטוי: "קַהֲל עַמִּים", אילו עמים יצאו מיעקב מלבד בני יעקב? התנא אונקלוס ביאר: "ותהי לכנשת שבטין" לפי זה היעמים פירושו שנים עשר השבטים. התרגום המיוחס לתנא יונתן בן עוזיאל דורש: "ותהי זכי לכנשת דבני סנהדרין דסכומוהון שובעין כמנין עממא". כלומר, יצחק ברך את יעקב, שבניו יעמידו מערכת משפט, שבראשה תעמד סנהדרין בת שבעים חברים כמנין שבעים אומות העולם = קהל עמים. המדרש מציע פתרון שלישי באותו כיוון: "גי' עמים בקהל אחד, כהנים לויים וישראלים" (שכל טוב בראשית פרשת תולדות פרק כח סימן ג). אין צורך להכביר במילים, כדי להסביר את הדוחק, לכאורה, שבפרשנות זו. חז"ל גם לא הסבירו לנו, מדוע התורה צריכה לחזור ולציין כי רבקה היא אם יעקב ועשיו? רש"י בענותנותו, תלה את הקולר בעצמו וסיכם בצורה ברורה: "איני יודע מה מלמדנו". אחרי בקשת המחילה, נציע כי בסוף פרשת לך לך, אברהם קיבל שתי ברכות מהקב"ה.

הראשונה: "אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתְּךָ וְהָיִיתָ לְאֵב הַמִּזְבֵּחַ גֹּיִם: וְלֹא יִקְרָא עוֹד אֶת שִׁמְךָ אֲבֹרָה וְהָיָה שִׁמְךָ אֲבֹרָה כִּי אֵב הַמִּזְבֵּחַ גֹּיִם נִתְּתִיךָ: וְהִפְרַתִּי אֶתְךָ בְּמֵאֵד מְאֹד וְנִתְּתִיךָ לְגֹיִם וּמְלָכִים מְאֹד יִצְאוּ" (בראשית י"ד). ברכה זו משמעותה, כי מזרעו של אברהם יצאו עמים רבים. הברכה השניה: "וַיִּקְרָא אֶת בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וַיִּבֶן זֶבֶחַ וַיִּזְרַע אֲחֵרֶיךָ לְדִרְתָּם לְבְרִית עוֹלָם לְהָיִית לְךָ לְאֵלִים וְלִזְרַעְךָ אֲחֵרֶיךָ: וְנִתְּתִי לְךָ וְלִזְרַעְךָ אֲחֵרֶיךָ אֶת אֶרֶץ מְגֹרֶיךָ אֶת כָּל אֶרֶץ כְּנָעַן לְאֵחָזֵת עוֹלָם וְהָיִיתָ לְהֵם לְאֵלִים" (שם, שם ז-ח). משמעותה של ברכה זו היא שמזרעו של אברהם יצא עם מיוחד, ישראל עם קדושים, שדי' יהיה להם לאלקים והם יקבלו את ארץ ישראל הארץ המובטחת. יצחק ידע ברוח הקודש, כי הברכה הראשונה תתקיים בזרעו של עשיו, הוא לא ידע שאפשר לפצל את הברכות. רבקה ידעה ברוח הקודש, כי הברכה השניה מגיעה אך ורק ליעקב, אבל גם היא לא ידעה שאפשר לפצל את הברכות, לכן דאגה שיעקב הוא שיקבל אותן. הפתרון נמצא בסוף הפרשה. רבקה יוזמת את שליחתו של יעקב לשאת אישה, דווקא ממשפחתה מצאצאי שם, שלו הובטח: "וַיִּשְׁכַּן בְּאֶרְצוֹ שָׁם" (שם, ט' כז). כמו שהביא רש"י שם בשם חז"ל: "ישרה שכנתו בישראל".

היא ידעה שהברכה השניה איננה יכולה לחול על צאצאי כנען והיא הברכה העיקרית. ממילא קהל עמים יקבל משמעות כמו שפירשו חז"ל. לכן, התורה חוזרת ומדגישה, כי מבחינתה רבקה היא קודם כל אם יעקב הקטן. יצחק, שהבין שנתן את כל הברכות ליעקב, המשיך לברך אותו שיהיה לקהל עמים, אבל שלח את יעקב דווקא לחרן בעצת רבקה, מה שיבטיח את זה שארץ ישראל תינתן לעם ישראל - בני יעקב. לכן, מסיימת הפרשה ומסכמת כי עשיו הוסיף על נשיו הכנעניות, גם את מחלת בת ישמעאל ובכך תתקיים בזרעו ברכת 'קהל עמים' במשמעות האוניברסלית שלה, העמים שקיבלו עליהם בהמשך את הנצרות והאיסלם. בסופו של דבר מה שהכריע למעשה היו החתונות (בשבוע הבא נמשיך לדון בכך, בע"ה). לצערנו הרב, בניו של עשיו וישמעאל, עדין רואים עצמם כמי שקיבלו את שתי הברכות של אברהם ולא השלימו עם כך שיעקב הוא שיקבל את הברכות. הבה נתפלל כי בקרוב תתקיים נבואתו של הנביא ישעיהו, אודות השלום העולמי, כאשר כל שבעים אומות העולם יעלו למקום לשכת הגזית, מקום הסנהדרין, בת שבעים החברים וכיכרו כי בית ד', הוא בית אלקי ישראל ומתוך כך הוא מקום תפילה לכל העמים.

<p>לע"נ מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י"ז בסיוון תשע"ד</p>	<p>לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג ז"ל</p>	<p>לע"נ ר' מאיר בן יחזקאל שרגא ברכפלד ז"ל</p>	<p>לע"נ מרת שרה ונגרובסקי בת ר' משה זאב ע"ה נלביע י' בתמוז תשע"ד</p>	<p>לע"נ הרב אשר וסרטייל ז"ל נלביע ט' בכסלו תשס"ט</p>
--	--	---	--	--

משי' ארץ חמדה' אבלה על מותו של חברנו האהוב הרב ראובן אברמן זצ"ל, חבר הנהלת 'ארץ חמדה'
איש תורת אמת שגורה בפיו, מחנך דגול ואיש המעלה מכל הבחינות.
לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

חמדת הדף היומי

קיננו על ידי בית דין

הרב עקיבא כהנא

המשנה בסוטה (כד ע"א) כתבה שאם היה בעלה חרש שוטה או במדינת הים, ובית הדין רואים שהאישה נסתרת עם איש מסוים, מקנים לאשה, ולא לעניין להשקות אותה, אלא לפסול אותה מהכתובה.

הגמרא (סוטה כז ע"א) לומדת מהפסוק "איש איש" - לרבות אשת שוטה", שבית הדין מקנים לה.

שולחן ערוך (אבן העזר קעח, יג) פסק שאם בית דין קינאו לאשה באופן זה, ונסתרה, קורעים כתובתה, וכשיבוא בעלה ייתן לה גט.

הגמרא (סוטה כה ע"א) דנה בשאלה האם אישה שהתנהגה בפריצות ומוגדרת כעוברת על דת' מותר לקיימה או אסור לקיימה? הגמרא הוכיחה מהמשנה שבית דין מקנים לאשה, ואם תאמר שהבעל יכול לקיים 'עוברת על דת', איך בית דין עושים משהו שלא ניחא לבעל? **רש"י שם (ד"ה עבדינו) כתב** שהשאלה היא מצד שבית הדין הם שלוחים של האדם לקנות לאשה, ואם הדבר הוא חוב לבעל, והוא לא רוצה בו, הם לא יכולים להיעשות שלוחים לחובתו.

נודע ביהודה (תניינא אבן העזר קנט) דן באופן שבית הדין הזהירו אישה שלא תתרועע עם אדם פלוני, וכן את בעלה, ולא שמעו להם. ודנו השואלים אולי זה נחשב כקיננו של בית הדין, וכפי ששינו במשנה ולכן יש חשש שאם התייחדה עם אותו אדם היא נאסרה עליו. **נודע ביהודה כתב** שאין האישה נאסרת כי כל כוח בית דין הוא רק כשהבעל אינו כאן, והם עושים את שליחותו, ומקנים לאשה. אבל אם הבעל כאן ואינו מוחה, איך יקנאו בית הדין?

עוד כתב נודע ביהודה שלדעתו אם יבוא הבעל וייצא מבית האסורים, או מהמצב בו הוא היה, ויאמר שלא רצה בקיננו של בית הדין מעיקרא, מבטל הקיננו למפרע. ומה שכתבו רמב"ם ושולחן ערוך שהאישה אסורה לעולם, כוונתם רק אם הבעל לא מחה על הקיננו.

דין נוסף שלדעת נודע ביהודה הוא מחויב הוא שבית הדין אינם יכולים לשלוח שליח לקנא לאישה, אלא הם צריכים בעצמם להתרות ולקנא לה. כי זהו חידוש מפסוק שבית דין יכולים לקנא, אבל כיון שגם הבעל אינו יכול לקנא על ידי שלוחו, גם כאן זה שליח לחוב לאחרים. וגם אם האדם עצמו יכול לקנא על ידי שליח, בית דין שהם שליחים אינם יכולים לעשות שליח משום שאין שליח עושה שליח בדבר שעושים אותו רק בדיבור (משום שזה 'מילי').

אמנם מתשובות חתם סופר (ד, צו) עולים שני דברים: א. שגם כשהבעל נמצא כאן בית הדין יכולים לקנא. ב. שבית הדין יכולים לקנא על ידי שליח ואינם צריכים לקרוא לאשה בעצמם. **יתכן שדבר זה יוסבר לפי דברי החזון איש (אבן העזר מט, י) שהפסוק** לא בא לחדש שבית דין הם שליחים של הבעל, ודבר זה הוא פשוט משום שזו זכות לו שיקנו עבורו, אלא הפסוק רק בא לחדש ששייך קיננו בלי נוכחות הבעל, ולא צריך שהבעל יקנא לאשתו באופן ישיר, אבל אין כל ספק שקיננו מועיל לאישה שנחשדת, משום שזו זכות לבעל.

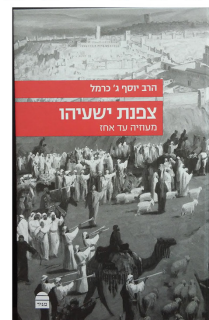
לפי דברי החזון איש יובנו גם דברי הרב ז'ולטי בפד"ר (ג, עמוד 269 יחד עם הרב ניסים והרב אלישיב) שכיון שבית הדין אינם ממלאים תפקיד עצמאי, אלא הם רק שליחים של הבעל לקנא, לכן גם רב העיר שאינו בית דין יכול לקנא לאשה, וזאת מכיוון שברגע שהאישה עושה דברי פריצות, זה דבר טוב שעושים עבור הבעל, ולכן כל אדם יכול לקנא לה.

סיכום: המשנה מחדשת שבמקרים מסוימים, גם בית הדין יכולים לקנא לאשה, ואם האישה תיסתר עם אותו אדם היא תפסיד את כתובתה, והגמרא לומדת זאת מפסוק. נחלקו האחרונים האם ניתן לבצע זאת על ידי שליח, לדעת הנודע ביהודה רק בית הדין עצמם יכולים להתרות באשה וזה ייחשב לקיננו, אולם לדעת חתם סופר והרב ז'ולטי כל אדם יוכל להתרות באישה, וכנראה שהבינו כדברי החזון איש שהתראה זו פועלת מדין זכין.

חדש – "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעוזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו. בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה



New York, USA

ניו יורק, ארה"ב

אייר תש"ע

קניית אברים להשתלה באמצעות מתווך ממקור מפוקפק

שאלה

אני משמש כרופא ועומד בראש ועדת האתיקה הרפואית של אוניברסיטת קולומביה. בשבת הבאה אמסור שיעור הלכתי על הנושא של קניית אברים ממדינות זרות לצורך השתלות. אני משער שהתנאים ההלכתיים שחייבים להתקיים כדי להתיר מכירת האברים אינם חלים אלא על יהודים ששוקלים למכור את אבריהם. מהם התנאים, אם בכלל, שיהודי הרוצה לרכוש איבר מגוי מחויב לקיים? האם היהודי מחויב לחקור את הנסיבות בהן הושג האיבר מן ה"תורם"? אנחנו יודעים שרבים מה"תורמים" המוכרים, אם לא כולם, עברו על החוק במדינה בה הם חיים, חוץ מאירן – וגם נוצלו על-ידי המתווך. האם אסור לחולה לקנות איבר בנסיבות אלה?

תשובה

בעניין מכירת אברים של יהודי לצורך השתלה, ראה מאמרו המקיף של ד"ר הרב מיכאל ויגודה¹. כמתואר בשאלה, המציאות כיום היא שברוב רובם של המקרים שבהם קונים איברים שמקורם במדינה זרה, מדובר בניצול התורם במקרה הטוב, בהפיכתו לבעל מום או הריגתו במקרה הגרוע. כל ניסיון להגדיר את מעשיו של המתווך באמצעות דיני גזל ואונאה עלול לגמד את האיסור. ועל כגון זה כבר נאמר "כי מלאה הארץ חמסי", "לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל"² ו"לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה"³. עוד נוסף להעיר שאבר שנלקח בכוח ובמרמה – הרי הוא גזול בידי המתווך, ורבים הפוסקים הסבורים שאף שכל התורה כולה נדחית מפני פיקוח נפש, איסור גזל אינו נדחה מפני פיקוח נפש⁴, לכן אסור להתרפא מאבר זה. אף על-פי שהיהודי עצמו אינו מרמה את התורם, והוא קונה מהמתווך את האבר, עדיין רובצים עליו איסורים רבים⁵. אף לאלה הסבורים שאיסור גזל נדחה מפני פיקוח נפש, עדיין יש לאסור גזל הנעשה בצורה מערכתית ופומבית, מפני שיש בדבר זה חילול השם.

מכל הנ"ל יוצא ברור שישנה חובה גדולה על המושלת, לדעת ולחקור מה המקור של האברים שהוא מקבל להשתלה. מדינת ישראל, מדינתו של "עם סגולה", חייבת להוביל את ההתנגדות הבין-לאומית למעשים מסוג זה. אין לשכוח שבצד גודל האיסור של ניצול הזולת, ניצב בפנינו נושא ההצלה מחיים למוות של החולה המוטל לפנינו. לכן יש לדון בכל מקרה פרטי לגופו⁶.

כאן המקום להעיר כי יש לעודד תרומת אברים שאין תרומתם פוגעת בתורם. ואף שאין חובה לתורם, יש לשבח⁷ ולעודד את התורמים, ולפרסם את רום מעלתם וצדקתם.

עוד נוסף כי על-פי פסק מו"ר הגר"ש ישראל, בשבתו כראש ועדת ההלכה של הרבנות הראשית לישראל, שהצטרפו אליו הרבנים הראשיים בעבר ובהווה ועוד גדולי עולם, יש לעודד תרומת אברים לאחר מות מוחי; כל זה בהתקיים כל התנאים המבוארים בהחלטת הרבנות הראשית משנת תשמ"ז, וכפי שהתקבל בכנסת בחוק המוות המוחי-נשימתי בשנת תשס"ח⁸.

¹ אתר אינטרנט דעת, בקישור: <http://www.daat.ac.il/mishpat-ivri/havat/8-2.htm> וראה שם בייחוד את דעת מו"ר הרב שאול ישראל זצ"ל להיתר.

² בראשית רבתי (וישב, כמובא ברש"י בתחילת פרשת נח, בראשית ו, יג). המתווך הגוי המנצל את חברו עובר על איסור אונאת ממון. איסור אונאת ממון הוא חלק מאיסור גזל (בבא מציעא ס"א ע"א), שהוא אחד משבע מצוות בני נח. ולא עוד, אלא שאונאה שכזו, הנוגעת לגופו של האדם, הריהי חלק מדרישות של כל מערכת מוסר בסיסית.

ואין לומר שאין דין אונאה בעבדים (ראה חו"מ סי' רכז סעי' כט), והוא הדין שאין דין אונאה באבר מאברי האדם החופשי, שכבר כתב הרמב"ן (בפירושו לפרשת ויקרא כה יד) שמה שנתמעטו קרקעות ועבדים מדין אונאה – רק מחיוב התשלומים נתמעטו, אבל האיסור בעינו עומד.

³ בבא מציעא ל ע"ב.

⁴ ראה שו"ת "יחל ישראל" סי' עה.

⁵ א. איסור של "לפני עיורר" שכן בהסכמתו לשלם עבור התיווך הוא מעודד את המתווך לרמות את חברו. לפעמים אף גוף איסור הגזל רובץ על כתפו של היהודי, אם הוא יודע על מזימותיו של המתווך. וכן שיטת הש"ך (חו"מ סי' קפב), שמי שמשלמים לו כדי לעבור עברה – אין אומרים בו "אין שליח לדבר עברה". ב. איסור של "חולק עם הגנב".

⁶ אכן, על אף האמור כאן שיש איסור של אונאה, להלכה הלא אין איסור אונאה בגוי (חו"מ סי' שלג סעי' כז). כמו כן, אף שלדעת הרמב"ן (הני"ל) יש איסור אונאה אף בקרקעות ועבדים, מדברי התוספות (בבא מציעא סא ע"א ד"ה אלא) מדויק שאין איסור. גם במקרה שהאבר נלקח במרמה או בכוח, והוא נחשב לגזול, ישנה מחלוקת בשאלה אם איסור גזל נדחה מפני פיקוח נפש, כאשר רבים מן הפוסקים סבורים שגם איסור גזל נדחה מפני פיקוח נפש. ועיין על כך באריכות בשו"ת "יחל ישראל" (סי' עה), שדן בשאלה זו בהקשר של תרומת אברים.

עוד צד להקל יש בנדון דידן, שאין היהודי עושה בעצמו את מעשה הגנבה והחבלה, רק המתווך עושה כן, והיהודי אינו אלא מקבל את האבר הגנוב. ואף שאיסור לקנות גנבה מהגנב לפני יאוש, ושהעושה כן עובר גם הוא על איסור (ראה חו"מ סי' שנו סעי' א; סי' שסט סעי'

א. וממילא הדין יהיה תלוי אם היה כאן יאוש של התורם לפני ההשתלה. והמעין בהלכה זו יראה שאיסור הגזלה אינו רובץ על הקונה, אלא רק איסור של מחזק ידי עוברי עברה ושל "לפני עיוור", ובפשוטו איסורים אלו נדחים מפני פיקוח נפש. כמו כן, במקרה שהאבר נלקח בכוח בידיעתו של היהודי, אף שלשיטת הש"ך מי שמשלמים לו כדי לעבור עברה, אין אומרים בו "אין שליח לדבר עברה" (ראה חו"מ סי' קפב סעי' א), והעברה נוקפת לחשבון המשלח, ההגהות ר' עקיבא אייגר (שם) ציין למחלוקת הפוסקים אם בכלל ישנו דין של שליחות לדבר עברה בגוי. ראה שו"ת הרדב"ז (סי' אלף נב). ועיין בדברי הפת"ש (סי' תכו), ובדברי "העמק שאלה" (שאלתא תמו) שהאריך בנושא זה. עיינו בתשובה פו לעיל.

7
8

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

יצא לאור! שו"ת במראה הבזק, חלק שמיני.

תשובות לשאלות מרבני הגולה. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".



הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח ובירור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פיסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד. זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.



לרכישה